

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет дошкільної та спеціальної освіти
Кафедра психології та педагогіки розвитку дитини**

**РЕФЕРАТ НА
ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітній ступінь «Магістр»**

НА ТЕМУ:

**ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**Виконала: студентка II курсу, 602аз групи,
Спеціальність: 012 Дошкільна освіта
ОПП: Дошкільна освіта
П'ята Катерина Миколаївна**

**Керівник: к.п.н., доц. Авраменко О. О.
Рецензент: к.п.н., доц. Лемешук М.А.**

Умань 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	7
1.1. Відповідальність як базова моральна якість особистості	7
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку дітей п'яти-шестирічного віку в контексті формування відповідальної поведінки.....	30
РОЗДІЛ 2. ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	42
2.1. Дослідження стану сформованості відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку.....	42
2.2. Організація та методичне забезпечення виховання відповідальної поведінки серед старших дошкільників.....	56
2.3. Перевірка ефективності експериментальної роботи з формування відповідальності у дітей старшого дошкільного віку.....	68
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	78
ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність дослідження. Успіх трансформаційних процесів, характерних для сучасного українського суспільства, значною мірою визначається тим, наскільки будуть створені умови для реалізації свободи особистості, наскільки суспільство буде сприяти вихованню людини в дусі гуманізму, формуванню в неї моральних цінностей: великодушності, доброти, взаємодопомоги, почуття справедливості, відповідальності.

У цьому контексті особливої ваги набуває виховання в дітей здатності до критичного мислення, формування стійких суспільно значущих способів поведінкової діяльності, котрі ґрунтувалися б на моральних якостях, адекватній самооцінці й відображали ставлення дитини до самої себе як до суб'єкта, доброзичливих взаємин з оточуючими. Одним із показників такого стану є відповідальність. На даний час підвищення відповідальності особистості розглядається як найважливіший принцип руху до нового суспільства в поєднанні з тенденцією до глобалізації, зростанням значущості соціальних цінностей, і моральних характеристик (таких як відповідальність людини за все, що вона робить у цьому світі) на якісно новий щабель.

Зачатки відповідальності закладаються у дошкільному дитинстві. Дошкільний вік є періодом входження дитини у соціальний простір, відкритості до соціально-педагогічних впливів, закладання основ моральної позиції, формування емоційно-ціннісного ставлення до себе та оточуючої дійсності. Дитина оволодіває умінням здійснювати моральний вибір, приймати власні відповідальні рішення, більш-менш адекватно оцінювати їх результати та прогнозувати ймовірні реакції значущих для неї людей.

У Базовому компоненті дошкільної освіти України як освітньому стандарті, відповідальність розглядається в якості однієї з базових якостей дошкільника як особистості. Підкреслюється, що вона проявляється у здатності дитини прогнозувати наслідки власних рішень, дій, вчинків; в умінні орієнтуватися на моральні правила та соціальні регламенти; у спроможності самовиражатися у соціально прийнятний спосіб. Адже саме у

дошкільному віці дитина освоює основні моральні норми і правила, навчається їх дотримувати, приймати елементарні самостійні рішення, здійснювати власні вибори та усвідомлювати їх наслідки. Відповідальна дитина прагне якісно виконати доручену їй справу, отримати схвалення дорослого та відчути задоволення від своєї спроможності [2].

Висвітленню різних аспектів проблеми формування в дітей відповідальності присвячені роботи І. Беха, Т. Веретенко, В. Горovenко, М. Левківського, М. Сметанського, О. Сухомлинської, В. Савченко, В. Оржеховської, Т. Фасолько та ін. Спільною у роботах вітчизняних вчених є теза про необхідність формування особистості на основі загальнолюдських моральних цінностей, серед яких вагоме місце посідає відповідальність, а також положення про виховання і розвиток дитини через залучення її до різних видів діяльності.

За свідченням провідних фахівців, дитина старшого дошкільного віку спроможна і повинна усвідомлювати свої можливості та індивідуальні особливості, налагоджувати конструктивні та гуманні взаємини з однолітками, приймати власні виважені рішення у ситуаціях вибору та нести за них відповідальність.

Актуальність проблеми формування відповідальної поведінки у дітей старшого дошкільного віку набуває нині особливого значення з огляду на їхній майбутній вступ до школи і, набуття статусу учнів. Правильне її розв'язання зумовлює успіх особистісного і соціального зростання дітей цієї вікової категорії, їхнє благополуччя. У контексті означених проблем виховання особистості і була обрана тема дослідження.

Мета дослідження: визначити та експериментально перевірити педагогічні умови оптимізації процесу формування відповідальної поведінки у старших дошкільників.

Об'єкт дослідження – процес виховання старших дошкільників.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування у дошкільників відповідальної поведінки.

Для досягнення мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати стан розробки проблеми в теорії та педагогічній практиці та уточнити сутність поняття «відповідальність»;
2. Охарактеризувати компоненти, критерії, показники і виявити рівні сформованості відповідальної поведінки;
3. Обґрунтувати педагогічні умови оптимізації формування у старших дошкільників відповідальної поведінки;

Теоретичну основу дослідження склали філософські й психологічні положення про особистість як суб'єкт виховання і розвитку (І. Бех, О. Запорожець); концепція особистісно-орієнтованого (І. Бех, А. Богуш, О. Сухомлинська) та діяльнісного (Л. Виготський) підходів; положення психологічних та педагогічних теорій відповідальності (М. Левківський); наукові положення про закономірності розвитку дітей старшого дошкільного віку (Л. Божович, Н. Бібік, О. Кононко, О. Савченко).

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези використовувався комплекс взаємопов'язаних *методів*:

- теоретичного пошуку: аналіз філософської, педагогічної, психологічної, методичної літератури; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних, здійснено теоретичне обґрунтування педагогічних умов оптимізації виховання у старших дошкільників відповідальності;

- емпіричні методи: діагностичні (анкетування, опитування, інтерв'ювання, бесіди, тести, констатувальний і формувальний експеримент), за допомогою яких було визначено рівень вихованості відповідальності, доведено доцільність прогнозованих нами педагогічних умов оптимізації виховання відповідальності та моделі їх реалізації.

Практичне значення дослідження. У ході дослідницької роботи апробовано педагогічні умови для ефективного формування у дошкільників відповідальної поведінки. Результати дослідження можуть бути використані

педагогами в роботі з дітьми в практиці закладів дошкільної освіти, а також при розробці програм з підвищення педагогічної культури батьків.

Експериментальна база дослідження: дослідження проведене в умовах ЗДО ясла-садок № 12 «Золота рибка» Уманської міської ради Черкаської області.

Апробація дослідження: Основні теоретичні положення роботи обговорювалися на засіданнях методичних об'єднань вихователів закладів дошкільної освіти м. Умані Черкаської області та доповідалися на звітній конференції Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (2023).

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку літератури та додатків. Загальний обсяг роботи 98 сторінки.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі науково обґрунтовано концептуальні підходи та особливості використання діагностичних процедур з метою визначення міри сформованості у дітей старшого дошкільного віку відповідальності як базової якості особистості та накреслення шляхів оптимізації виховного процесу у ЗДО. Завдяки цьому сформульовано такі висновки:

1. Згідно першого завдання дослідження здійснено аналіз сучасних наукових джерел з досліджуваної проблеми та розкрито зміст відповідальності як базової якості особистості. Встановлено, що бракує вітчизняних досліджень з проблеми відповідальності та особливостей її виховання на етапі дошкільного дитинства.

Досліджувану якість кваліфіковано як особистісний інтеграл, комплексну характеристику дошкільника, доведено, що вона проявляється у здатності дитини 5-7 років усвідомлювати обов'язок та виявляти готовність вчинити адекватно ситуації та вимогам, приймати позитивні та негативні

результати своїх рішень, дій і вчинків, відповідати за їх ефективність перед іншими людьми.

1. У відповідності з другим завданням дослідження визначено критерії, показники та компоненти відповідальності як складного особистісного феномену.

До основних критеріїв оцінки досліджуваної якості віднесено: свідоме ставлення дитини старшого дошкільного віку до своїх основних обов'язків, виконання їх якісно і без нагадувань дорослих; мотивація досягнення – прагнення дитини чесно досягти у діяльності високих стандартів якості, докласти для цього особисті зусилля (розумові, фізичні, вольові); здатність дитини адекватно оцінити кінцеві продукти діяльності та особистий внесок (кмітливість, самостійність, старанність, наполегливість, цілеспрямованість, креативність).

Компонентами відповідальності виступали : когнітивний (система знань та уявлень дітей про дану якість, її прояви у поведінці та діяльності, значення в житті); емоційно-ціннісний (ставлення дитини до відповідальності як до цінності, високої моральної чесноти); поведінковий – оволодіння досліджуваними 5-7 років уміннями поводитися відповідально у знайомих, невизначених та ускладнених ситуаціях).

3. Відповідно до третього завдання дослідження розроблено адекватну предмету і завданням комплексну методику дослідження. Методи добиралися до кожного з визначених вище компонентів відповідальності. До когнітивного компоненту використано метод бесіди. Завдяки відповідям дітей старшого дошкільного віку на дві тематичні бесіди зафіксовано адекватність, широту та глибину їхніх уявлень про відповідальність. Емоційно-ціннісне ставлення досліджуваних 5-7 років до відповідальності як моральної характеристики діагностувалося у процесі завершення ними розпочатих експериментатором речень. Дані щодо реальної практики поведінки дітей дошкільного віку фіксувалися під час трьох сеансів

спостережень за кожним з них в ході виконання завдань практичного характеру на заняттях та у самостійній діяльності.

4. Базуючись на визначених критеріях, показниках, компонентах та враховуючи стабільність проявів досліджуваної якості, ми розв'язали четверте завдання дослідження - схарактеризували рівні вихованості відповідальності у досліджуваних 5-7 років. Визначено три основних рівні сформованості у дітей старшого дошкільного віку відповідальності як базової якості особистості – високий, середній та низький.

До високого рівня віднесено 32% досліджуваних, у яких гармонійно поєднувалися та стабільно проявлялися усі показники відповідальності%; до середнього увійшли 54% експериментальної групи дітей, які вирізнялися нестабільністю та недостатнім розвитком вказаних компонентів структури відповідальності; низький рівень склали 14% дітей 5-7 років з схематичними уявленнями, порушенням моральних норм і правил, переважанням залежної від зовнішньої підтримки поведінки. Встановлені тенденції засвідчують необхідність оптимізації виховної роботи, спрямованої на розвиток у дітей відповідальності.

Визначено педагогічні умови оптимізації виховної роботи з метою розвитку свідомості та навичок відповідальної поведінки дітей 5-7 років. До них віднесено: збагачення уявлень дошкільників про відповідальність, її прояви, значення в житті; вправлення дітей 5-7 років в уміння виконувати свої обов'язки якісно, совісно, без нагадування дорослих, доводити розпочате до кінця; надання дітям старшого дошкільного віку права на самостійні рішення, власний вибір, самооцінку; зведення відповідальності з допомогою оцінних суджень дорослих до найвищих моральних чеснот.

Порівняння початкових і кінцевих результатів засвідчило ефективність визначених нами педагогічних умов, доцільність розроблених методів формування у дітей п'яти-шестирічного віку відповідальної поведінки, можливість творчого їх застосування в закладах дошкільної освіти.